

AZ ÁLHÍR ANATÓMIÁJA

[SZÓ-BESZÉD]

Fülek nyitva! De úgyse zárja be
egyiktek se, ha szól a Szóbeszéd.
Kelettől nyugatig terjesztem én
(a szél a postalovam!) mind e földön,
hogy miben ügködnek az emberek.
Rágalmak hemzsegnek a nyelvemen,
és minden nyelven hangoztatom őket,
és álhíreket öntök a fülekbe.
Békét mesélek, míg titkos harag
álságos mosollyal, sebeket ejt;
s ki más, mint én, a Szóbeszéd, okoznék
olykor riadt védelmi készülődést,
pedig az év más bajjal viselő,
nem Mars isten ejtette épp teherbe,
ó, nem... A Szóbeszéd egy furulya,
irigység és gyanakvás fújja meg,

s a kezelése olyan egyszerű,
hogy az ostoba, ezerfejű szörny:
a civakodó, ingatag tömeg
tud rajta játszani. – No de miért
boncolom itt jól ismert testemet
magunk között?... Miért jöttem tehát?
William Shakespeare: *IV. Henrik*, 2. rész

Shakespeare IV. Henrik című darabjának második része előhanggal kezdődik: a „Rumor” (Híresztelés, Pletyka, Nádasy Ádám fordításában: Szóbeszéd^[1]) nevű allegorikus karakter jelenik meg, „ruhája tele van festve nyelvekkel.” A nyelvet mint testrészt a kor legfőbb erkölcsi iránytűi, a bibliai és egyházi tanítás (de ugyanígy a könnyedebb műfajú emblémakönyvek, példázatok és pamfletek) nyomán különös figyelem övezi: „... parányi testrészt a nyelv is, mégis nagy dolgokat vallhat magáénak” – írja a Jakab levél, „[n]ézd, milyen kicsi a tűz, és milyen nagy erdőt felgyújt! A nyelv is tűz, a gonoszság világa. A nyelv az a tagunk, amely egész testünket beszennyezi, lángba borítja változékony életünket, maga meg a pokoltól fogott tüzet.”^[2] És a Szóbeszéd, nyelves ruhájában, kaján monológjával mintegy önvallomást tár elénk: igen, pontosan ez a lényege, hogy pusztítson. És mint egy jóféle bozóttűz, megállíthatatlanul „terjeszti, miben ügködnek az emberek.” De nem tényeket ad tovább, nem megfigyelést, nem azt, ami van: „rágalmak hemzsegnek a nyelvemen,” „és álhíreket öntök a fülekbe”, és „minden nyelven hangoztatom őket.”

”

kezdj valamit kifőzni

Úgy tűnik, Shakespeare és kora már pontosan tudta, mi a „fake-news,” és azt is, hogyan működik. False report, mondja az allegorikus karakter. Álhír. Az álhír működésének receptjét ma is tökéletesen eltanulhatjuk tőle, sőt, talán korunk – az internet, a mesterséges intelligencia és a következmények nélküli, névtelen trollkodás és vagdalkozás kora vitte ezt igazán tökélyre: kezdj valamit kifőzni arról, „miben ügködnek az emberek”, mindegy, mi az alapja, nem baj, ha egy csipet igazság is van benne, az megadja az alapízét – nem kell sok belőle, nehogy kétszer csípjen. Aztán keleszd meg alaposan, süsd ki, nem baj, ha oda is pirul, és öntsd le valami színes, látványos mázzal, hogy ne lehessen ne figyelni rá. Kínáld, kínáld, akkor is, ha már senki nem kér belőle, úgy, hogy mindenki addig egye, amíg már hányingere van tőle. És kész is: ha nem is fogja mindenki elhinni, fülét „ügyse zárja be egyikük se”. Kell ez az embernek, falat kenyér helyett is. Hiába tálnál más, akár a valóságot (hiszen nézőpont kérdése), az igazságot (kiét?), a tényeket (nem olyan makacs dolgok azok sem...): addigra „irigység és gyanakvás” lesz úrrá minden tagján az „ostoba, ezerfejű szörny: a civakodó, ingatag tömegnek”, és lehet rajtuk, velük, mint elfuserált furulyán, a teljes zűrzavarban játszani.

A Szóbeszéd elementáris erővel alternatív valóságokat teremt. És közben éppilyen vehemensen pusztít: nemcsak a való[ságo]t, a tényeket, a dolgok valódi (?) állását, hanem mindent maga körül. Amit mond, annak talán épp az ellenkezője igaz, amit állít, kérdésként is hamis: „békét mesél, míg titkos harag álságos mosollyal, sebeket ejt; „riadt védelmi készülődést” sürget, „pedig az év” annyi, de annyi „más bajjal” terhes.

Nem tudom, ma hogyan jelenne meg a Szóbeszéd a színpadon. Hogy tényleg csak nyelvek lennének-e a ruháján. Vagy címlapok, közösségi média profilok, megafonok, mikrofonok, névtelen levelek, kiszivárgott dokumentumok, kommentfelhők, drónvideók, túl színes MI-generálta képkockák is... Nem tudom pontosan – de sokkal, sokkal félelmetesebbnek tűnik nekem ma, mint eddig bármikor, pedig, látjuk: nem volt más az anatómiája, létalapja régen, Shakespeare és a *IV. Henrik* korában sem. És talán amióta ember van, azóta kérdezhetnénk: érdemes-e egyáltalán a hamis hír, a pletyka – a Szóbeszéd – „jól ismert testét” boncolgatni itt „magunk között?” Lesz-e bármi más attól, hogy tudjuk, hogyan működik? Megállíthatja-e bármi is a kimondott szót, a „szél postalovát” világhálóra váltó torz és torzító információt? Lehet-e egyáltalán, érdemes-e még *kimondani* azt, amit igaznak hiszünk?

---

[1] A *IV. Henrik* 2. részét Nádasdy Ádám fordításában használom, idézem. In: Shakespeare drámák. Nádasdy Ádám fordításai, harmadik kötet. Budapest, Magvető, 2018: 585.

[2] Jakab levele, 3.5-6; A Szent István Társulat bibliafordításából. <https://szentiras.hu/biblia/szit/JAS/3/#vers5>